

Warmond of Voorhout II

DOOR

J. G. N. RENAUD

Inleiding

Soms behoort een auteur fatsoenshalve iets extra's te doen om zijn lezers tegemoet te komen. In mijn geval mag ik er niet van uit gaan, dat de lezers op de hoogte zijn van de familieverhoudingen bij de Van Teylingen's uit de bollenstreek. Er lopen tegenwoordig ook al mensen rond met echte historische belangstelling, die – tot hun eigen ergernis – geen notie hebben van de geschiedenis van de hollandse graven. 'Nooit op school geleerd', luidt het verweer.

Centraal staat de figuur van Jan van Teylingen, die niet gehuwd was en geen kinderen had. Tenminste voor zover we dat van een middeleeuws edelman op dit moment weten. 'Ze' hadden nogal eens bastaarden. Oom Jan leefde zo tussen 1250 en 1300. Onmiddellijk na hem moet tante Margaretha (Margriet) genoemd worden, zijn zuster. Die is zeker twee en misschien wel drie maal getrouwd geweest. Uit alle huwelijken had zij kinderen.

Haar eerste man heette Gerard (Gerrit, Gherrit) van de Wateringhe (of van Wateringen). Voor deze Gerard was zij z'n tweede vrouw. Hij stierf zelf rond 1285. Kinderen: Jan en Baerte van de Wateringhe. Tante Margaretha hertrouwde, nu met een Utrechtse heer van stand, genaamd Ghisebrecht (Gijsbrecht, Gijsbert) uten Goye. Tante Margaretha was nog jong genoeg, dus ook uit dit huwelijk kwamen kinderen voort. Wij hebben in de eerste plaats te maken met een zoon: Ghisebrecht uten Goye. Al deze kinderen zijn neven en nicht van oom Jan en komen dus in aanmerking voor een stukje erfenis van een kinderloze oom.

De hollandse graven! Voorop de algemeen bekende graaf Floris V. De moord van 1296, niet waar! Naast hem nog een Floris, zoon van Aleyd van Avesnes; een neef van Floris V, uit het Henegouwse Huis van Avesnes. Graaf Floris V zelf had een zoon, Jan I, die maar drie jaar heeft geregeerd; hij behoort dus tot de vergeten grootheden. Met hem stierf het Hollandse Huis uit. Dan komen de Avesnes. Nee, niet die Floris (de neef), maar diens broer, Jan van Avesnes, voor ons graaf Jan II, slechts tot 1304. Dan volgt de lange regering van zijn zoon, Willem III, bijgenaamd de Goede. We hebben nu de hoofdrolspelers gehad; de bijrollen komen in de verhandeling aan de orde.

Een terugblik

In de voorafgaande verhandeling (pp 53-70) is getracht aannemelijk te maken, dat de ruïne van Teylingen te Voorhout – of, zo men wil: Sassenheim – als het stamhuis van het geslacht Teylingen beschouwd dient te worden. Achtereenvolgens kwamen aan de orde de volgende huizen:

1. Teylingen/Voorhout, te leen gehouden van de graven van Holland; hierbij behoorde aan grond **zes** morgen land.
2. Het steenhuis te Warmond met **tien** morgen land; aanvankelijk allodiaal – dus eigen goed – van Dirk van Teylingen in Warmond. Later opgedragen aan de Avesnes als bezitters van het Huis te Riviere bij Schiedam. Sedert Jan van Avesnes na de dood van Jan I van Holland als Jan II graaf van Holland werd, stond dat Riviere in feite ter beschikking van de landsheer, en dus ook het steenhuis te Warmond.
3. Oude Symons woninge (de woning van Oude Symon van Teylingen) in Warmond, met **vijf** morgen gelegen aan de Leede.

Toegegeven, dat een huis aan de Warmonder Leede niet zo gemakkelijk verwisseld zal worden met een huis in Voorhout; maar... de goederen werden niet altijd zo uitvoerig omschreven en huizen zonder karakteristieke eigennamen vallen vaak moeilijk van elkaar te onderscheiden. De bijbehorende grond echter vergemakkelijkt het zeer om uit te maken met welk Teylingen-goed men eigenlijk te maken heeft. Aldus zal men niet licht in de verleiding komen om het huis met de tien morgen, waarover Jan van Teylingen in 1299 bij testament beschikt te zoeken op die vijf morgen aan de Leede.

Meer over heer Jan

Het als bijlage IV op pag. 69 gepubliceerde testament van Jan van Teylingen¹ geeft aanleiding om te vermoeden, dat Jan slechts over één huis beschikte, namelijk het steenhuis te Warmond. Ook de lijst van Teylingse lenen, opgemaakt na de dood van zijn vader Dirk, vermeldt geen behuizingen die Jan toebehoord zouden kunnen hebben.² Het heeft er alle schijn van,

dat hij het opgegraven versterkte huis bewoond heeft, waarvan de plattegrond op pag. 54 te vinden is. De later te behandelen vondsten versterken de indruk, dat dit huis een tijdperk van intensieve bewoning gekend heeft juist tijdens de laatste decennia van de 13de eeuw en het begin van de 14de. Men houdt overigens de motivering van deze veronderstelling nog maar even van de auteur te goed.

Heer Jan schijnt niet getrouwd te zijn geweest; zijn testament maakt geen gewag van vrouw en/of kinderen. Zoals boven reeds opgemerkt missen we helaas het oorspronkelijke testament, dat hij bezegeld had met zijn zegel. Misschien met behulp van een nieuw zegelstempel, dat hij zich in Parijs had laten maken, denkt men dan.³ Nee, niet zo maar tijdens een snoepreisje. In het begin van 1296 besloot graaf Floris V vrij onverwacht – zeker voor de historicus, die van zover op hem terugblijkt – zich met Frankrijk te verbinden en rond de 9de januari 1296 bevond hij zich met verschillende zijner ridders, waaronder ook Jan van Teylingen, aan het hof van Philips IV, de Franse koning. Van 9 januari dateert een overeenkomst tussen Floris V en Philips IV, die mede bezegeld werd door Jan van Teylingen. Dit zegel is het enige, dat van hem bekend is. Het Teylingenwapen – de Hollandse leeuw – vertoont een schuinbalk; een brisure, die een jongere zoon aanduidt.

Overigens blijft het leven van Jan tamelijk mistig. Het is trouwens voor de historicus geen al te grote verrassing, dat de contouren van het leven onze middeleeuwse groten zich nog maar vaag aftekenen. Wanneer het overgeleverde materiaal een naam nauwelijks doet uitgroeien tot een menselijk figuur, dan dienen we zeker de schijnwerper mede te zetten op de toestanden en gebeurtenissen, die de achtergrond vormen waarvoor het leven van de persoon die ons interesseert zich afspeelt.

Toen Jan van Teylingen zijn testament maakte, was de situatie in het graafschap verward genoeg. De laatste graaf uit het Hollandse Huis, Jan I, overleed op 10 november 1299. Floris van Henegouwen, haast met de vader van Jan samen opgegroeid en goed op de hoogte van de gang van zaken in het graafschap, had een Griekse prinses gehuwd en zijn tenten op de Peloponnesus opgeslagen. De man die nu in aanmerking kwam om de erfenis van Jan I te aanvaarden was Jan van Avesnes, graaf van Henegouwen, een broer van Floris. Echter, men stond hier niet te trappelen om hem met gezang en snarenspeel in te halen.

De Vlaamse graaf, behorend tot het geslacht der Dampierres – gezworen vijanden van de Avesnes – dacht met steun van vele Zeeuwse edelen, zoals bijvoorbeeld heer Jan van Renesse en onder het goedkeurend gemompel van een groepje Hollandse edelen nog wel een gokje te kunnen wagen. De

Henegouwer kwam dus in een wespennest terecht en het scheen lang niet zeker, hoe het balletje zou rollen. Is het zo verwonderlijk, dat Jan van Teylingen – zelf ook al niet meer tot de jonge garde behorende – goed vijf weken na het overlijden van graaf Jan I op 15 december zijn testament met zijn zegel bekrachtigde? Hoe lang hij nog leefde, is niet erg duidelijk. Misschien sneuvelde hij in 1304 op Duiveland, toen de jonge graaf Willem III met zijn oom Guy van Avesnes – bisschop van Utrecht – trachtte een groep Zeeuwen en Vlamingen te verslaan, maar zelf het veld moesten ruimen. Bisschop Guy werd gevangen genomen en Willem kon zich te nauwer nood in Zierikzee redden. In 1304 wordt de heer van Teylingen nog in een overeenkomst met Hendrik van Alkemade – ook al iemand uit de Warmondse contreien – vermeld, maar hij schijnt op dat tijdstip te zijn overleden.⁴

Een der erfgenamen: vrouwe Margaretha van Teylingen

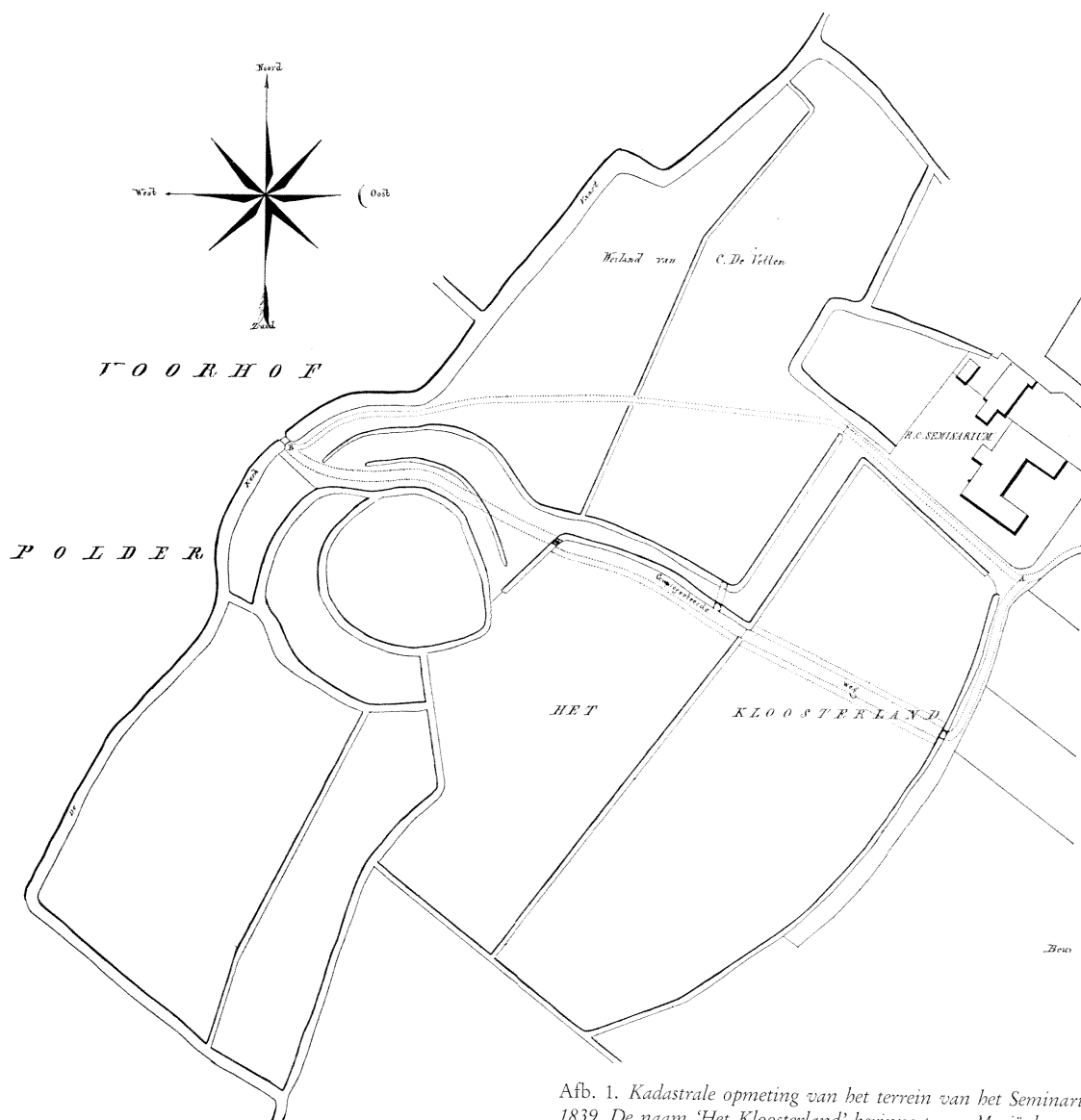
Toen Jan in december 1299 zijn testament maakte, bracht hij dat in overeenstemming met de beschikkingen van vader Dirk en bevestigde zijn zuster Margaretha als eerstgerechtigde tot het steenhuis met de tien morgen. Margaretha zal derhalve de oudste dochter van Dirk zijn geweest. Zij treedt in het stuk op als zelfstandig handelende, zonder een echtgenoot als momber (voogd) en deze omstandigheid maakt het zeer waarschijnlijk, dat de vrouwe van Hagesteyn ook haar tweede echtgenoot – die haar met Hagesteyn begiftigde – reeds verloren had.

Margaretha (Margriet) van Teylingen schijnt een leven rijk aan lotgevallen te hebben gehad. Waarschijnlijk werd zij tussen 1250 en 1260 geboren. Als haar eerste man staat te boek Gerard (Gherit) van der Wateringhe. Deze was al eens getrouwd geweest; op 15 januari 1273 bevestigt hij in een oorkonde voor het klooster te Loosduinen testamentaire beschikkingen van wijlen zijn vrouw Machtildis.⁵ Heer Gerard, ridder, wordt vermeld van 1260-1285. Bij zijn tweede vrouw Margriet van Teylingen, die hij wellicht in 1274 of 1275 gehuwd zal hebben, kreeg hij twee kinderen: Jan en Baerte. We treffen ze beiden in het meergenoemde testament van hun oom Jan aan. Rond 1285 verdwijnt Gerard uit ons gezichtsveld en hij schijnt dan ook overleden te zijn. Margaretha vindt een nieuwe echtgenoot in Gijsbrecht uten Goye, een lid van een oudeerwaardig geslacht uit het Sticht; zijn kasteel stond bij Houten. Gezien de bemoeiingen van graaf Floris V met het bisdom en in zijn kielzog de Hollandse adel is het niet zo opmerkelijk, dat onze Margriet naar het Utrechtse verdwijnt. Haar man begiftigde haar met Hagesteyn en we vinden haar dan ook als vrouwe van Hagesteyn in de bronnen terug. Uit het hu-

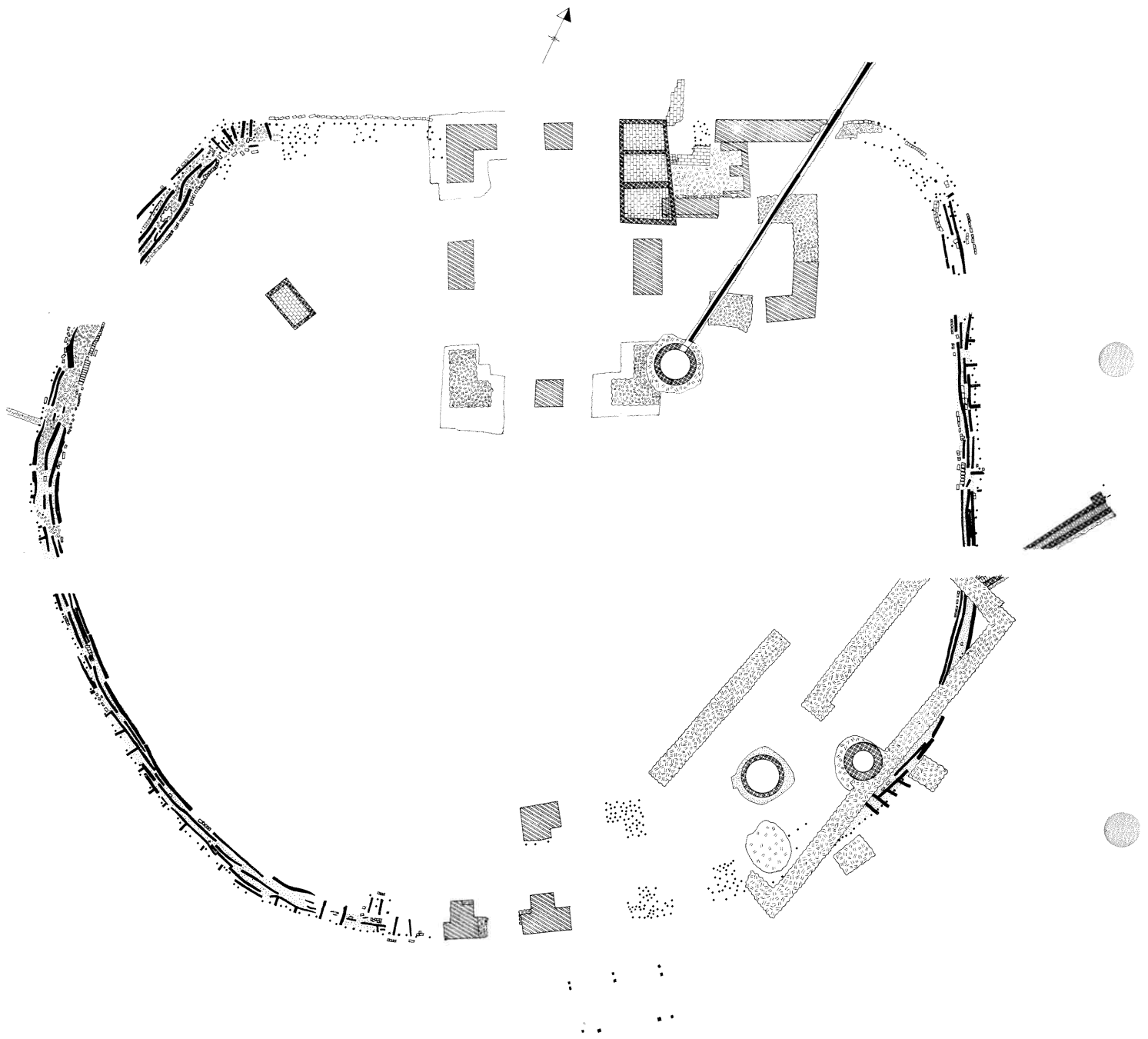
welk komen enige kinderen voort, maar zeker niet zoveel als P. G. F. Vermast – de kroniekschrijver van het geslacht uten Goye – haar in zijn veelomvattende studie toerekent.⁶ In het testament van oom Jan van Teylingen wordt er maar één bedacht: Ghisebrecht, vermeld in 1299, 1309-1312. Hij is waarschijnlijk tussen 1312-1314 overleden. Oom Jan had hem het huis te Warmond met de 10 morgen toebedacht, indien zijn moeder vóór hem zou komen te overlijden. Hetgeen overigens in de lijn der menselijke verwachtingen ligt. Nu staat – wederom helaas – niet vast, wanneer Margriet het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Ook Vermast, toch weer een kwart eeuw na Obreen schrijvende, weet niet beter dan dat zij voor 1316 overleed.⁷ Wat er nu precies met het steenhuis te Warmond benevens de tien morgen gebeurde is, blijft tot nog toe in het duister. Er is enige aanleiding om te vermoeden, dat graaf Willem III het leen na de dood van Margaretha

– dan wel van haar zoon Ghisebrecht – aan zich getrokken heeft om het in leen uit te geven aan Catherina van Durby, Vrouwe van Voorne. Deze had immers al een groot stuk oud Teylingen-bezit in leen. (Vgl. pag. 63) In een stuk van 1318 schrijft de graaf aan Vrouwe Catherina dat hij de vrouwe van Hagesteyn ten onrechte bepaalde brieven gegeven heeft. De ware toedracht van de zaak blijft duister, maar het is mogelijk dat een vrouwe van Hagesteyn, die zich als rechte leenvolgster van Margaretha of Ghisebrecht beschouwde getracht heeft de hand op de Warmondse goederen te leggen. Hoe het ook zij, later beschikt de graaf erover na het overlijden van Catherina van Durby ten gunste van Gerard van Voorne, haar zoon.

Hoek vermoedt, dat Margaretha van Teylingen voor de derde maal is gehuwd, nu met de Utrechenaar Jacob van Lichtenberg.⁸ Voor zover ik kan zien, speelt deze omstandigheid niet meer op het lot van het steenhuis in.

Afb. 1. Kadastrale opmeting van het terrein van het Seminarie uit 1839. De naam 'Het Kloosterland' herinnert aan Mariënhave, klooster van de Cisterciënsers. Het emplacement van het steenhuis valt nog gemakkelijk te herkennen.

Afb. 2. Opgravingsplattegrond van 1965. Aan de oostzijde (rechts) de aftekening der uitgebroken muren van het bedrijfsgebouw der broeders met twee waterputten. In het noorden de overblijfselen van de 13de-eeuwse bouw; gedeeltelijk er over heen de drie grafkelders uit de kloostertijd. Van de put in de zuidoosthoek van de donjon naar de noordoosthoek van de ringmuur loopt de houten leiding. Schaal 1:300.
 Opm. en tek. F. D. L. Roodschild Koning

Het archeologisch onderzoek

Boven werd even aangestipt, dat het archeologisch onderzoek wellicht waardevolle bijdragen zou kunnen leveren tot staving van de veronderstelling dat Jan van Teylingen het steenhuis inderdaad bewoond heeft. De lezer zij gewaarschuwd: het wettig en overtuigend bewijs valt alleen te leveren, wanneer een archiefstuk van Jans voortdurende aanwezigheid op het steenhuis zou getuigen. En dat schriftuur is nog niet onder het – weinige – overgeleverde materiaal teruggevonden. Een opgraving vermag slechts de grote waarschijnlijkheid van een uitgangspunt te ondersteunen.

Om te beginnen: de bouwsporen. De plattegrond op pag. 54 brengt de funderingen in beeld, die op grond van het gebruikte bouw materiaal tot de 13de eeuw mogen worden gerekend. De grote rechthoek tegen de noordmuur met een ruimte van ca. 8×12 meter binnenwerks behoort ongetwijfeld als een woontoren te worden beschouwd. Met houten wanden zal een opdeling in kleinere vertrekken zijn bewerkstelligd; uiteraard valt daarvan niets meer te achterhalen. Alleen al uit constructief oogpunt dienen we er van uit te gaan, dat de aangebouwde vleugel – binnenwerks 7×11 meter – niet tegelijk met de toren is opgetrokken, maar als een latere, hoewel niet **veel** latere toevoeging zal moeten worden beschouwd. Voor het leggen van de funderingen heeft men voor beide bouwdelen funderingsputten door de klei- en de veenlaag heengegraven tot op het zand; er bevindt zich dan ook geen houtwerk onder de vlijlaag van het metselwerk.

De aanbouw mag als een aanvulling van de woonruimte worden beschouwd. Voor een trappenhuis is het bouwdeel te volumineus ten opzichte van de eigenlijke woontoren en van een statietrap, opvoerende tot de hoofdverdieping, die altijd wel meerdere meters boven de begane grond lag, (men denke aan bijv. Muiden!) kunnen we bij een breedte van 7 meter toch niet uitgaan! Dus: een welkome uitbreiding van de woonruimte. Tenslotte werd er nog wat licht gefundeerd muurwerk blootgelegd, dat niet in de plattegrond op pag. 54 terug te vinden valt, maar dat wel in de opgravingstekening op pag. 108 werd aangegeven. Bij dat 'licht gefundeerd' diene men wel te bedenken dat het loopvlak, waarop heer Jan en zijn tijdgenoten hebben rondgeschuifeld wel wat hoger lag dan het huidige maaiveld, laat staan ons uitgediept opgravingsvlak. Het 13de eeuwse oppervlak was volledig verdwenen; zonder twijfel afgegraven om althans ten dele de oude slotgracht op te vullen. Nu dan, bedoelde funderinkjes, zich bevindende ter plaatse van de sleuf tussen de oostwand van de woontoren, de noordwand van de aanbouw en de noordelijke ringmuur zouden inderdaad kunnen wijzen op de aanwezigheid van een trappenhuis. Ingeklemd tussen de drie genoemde bouwdelen bevond het zich op de juiste plaats om de verdiepingen van

de woontoren, die van de aanbouw en de weergang van de ringmuur te kunnen bereiken. (Men vergelijk de opgravingskaart Afb. 2)

Tegenover de afmetingen van het door de ringmuur omsloten binnenplein doet de groep gebouwen – aan de noordzijde weggedrukt tegen de ringmuur – misschien wat mager aan, zeker op de plattegrond. Toch zal de bouwmasse van de hoofdtoren van $11 \times 14,50$ meter, meerdere verdiepingen hoog en bekroond door een borstwering met kantelen wel indrukwekkend geweest zijn. Daardoor zal het hele complex best een beetje ruimte hebben kunnen verdragen.

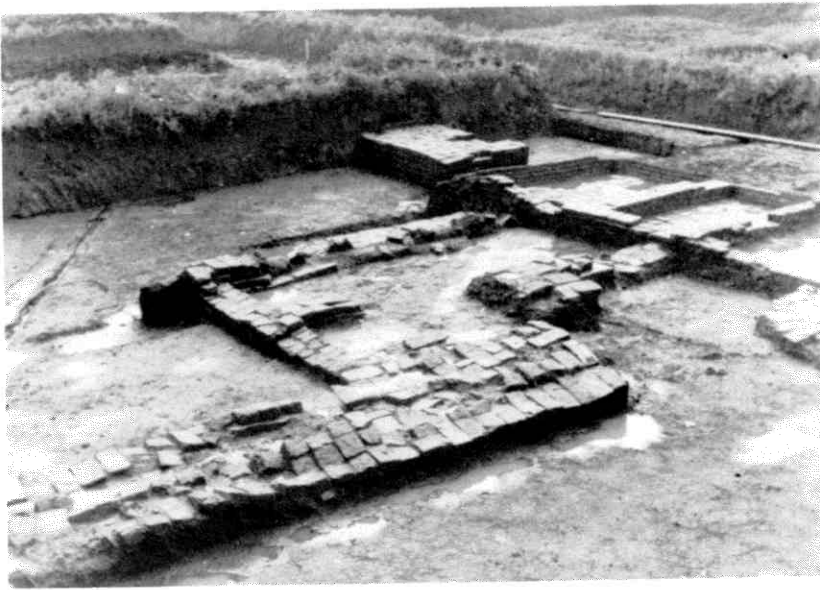
Die was er zeker, wanneer we ons realiseren dat de afstand van het poortgebouw tot de woontoren een goede 20 m. bedroeg. We mogen er rustig van uitgaan dat de heren van Teylingen in vergelijking tot andere edelen, die slechts in een vrij bescheiden woontoren huisden, over een vorstelijk verblijf beschikten.

Het poortgebouw in de zuidmuur mag men daar niet bijrekenen; waarschijnlijk bood dit slechts onderkomen voor de poortwachter – of bij afwezigheid van de kasteelheer de kastelein (kasteelbewaarder) – in een vertrek boven de poortdoorgang. Een belangwekkende vondst in de gracht vóór de poort verschaftte trouwens nog iets meer reliëf aan het beeld dat we ons van het steenhuis kunnen maken: hier kwam een groot fragment van de poortmuur aan de veldzijde met een gedeelte van de doorgang te voorschijn; het opgaande werk, met het slag voor de poortdeur, bleek 1,20 m. dik.

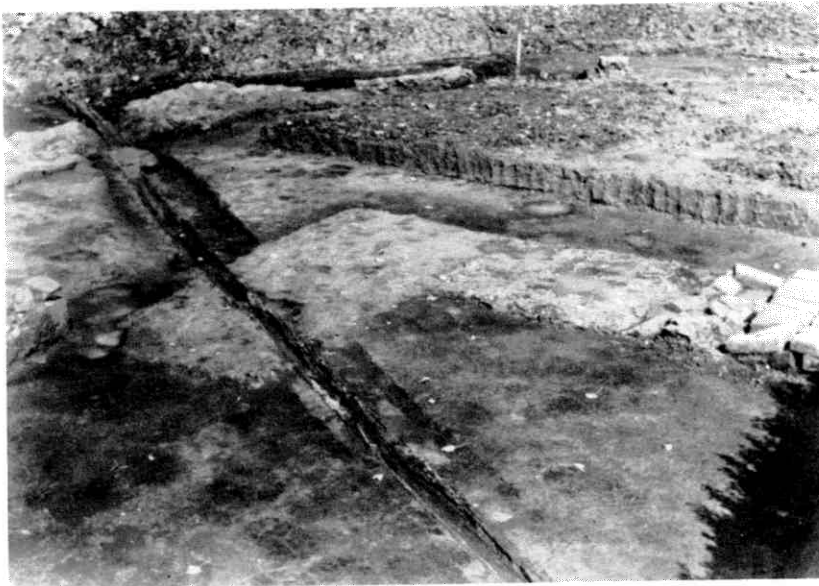
Een stukje bewoningsgeschiedenis

Meer dan de architectonische overblijfselen biedt het bij de opgravingen verzamelde schervenmateriaal ons dank zij de onverflauwde ijver van de keramoloog mogelijkheden om tot datering van bewoningsperioden te geraken. Te meerder duidelijkheid: een keramoloog is een specialist, die de bestudering van de ontwikkeling der ceramiek tot het veld van zijn onderzoek heeft verkozen. Vandaar, dat het de moeite loont de scherven van gebroken tafelgoed en keukengerei van de bewoners van het steenhuis te Warmond onder de loupe te nemen. Stratigrafisch valt er weinig aan te beleven. Het woonvlak binnen de ringmuur heeft ongetwijfeld een paar meter hoger gelegen dan de moestuin, waarop we met ons onderzoek in de zomer van 1965 aanvingen. Zonder nu meteen van een *château à motte* – een heuvelburcht! – te willen spreken, mogen we hier zeker een kasteelwerf, een boven de omgeving uitstekende woonstede veronderstellen. Hetgeen bij hoge winterse waterstanden zo zijn voordelen heeft.

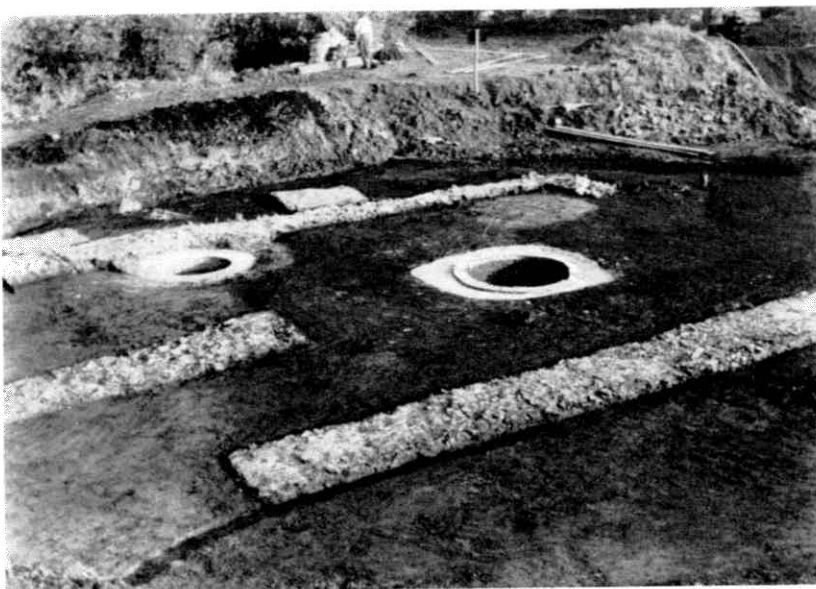
De meeste muren zijn tot op de vlijlaag uitgebroken, zodat er plaatselijk nogal wat in de grond gewerkt is en het schervenmateriaal niet meer werd aangetroffen op de plaats, waar het aanvankelijk terecht gekomen was. Het

Afb. 3. Opgravingsvlak, noordoost. segment. Uit het profiel op de achtergrond komend een funderingsblok van de donjon. Daarop aansluitend rechts boven $2\frac{1}{2}$ van de drie grafkelders. Midden op het beeld de fundamente van de traptoren. Op de voorgrond van links naar rechts een stukje ringmuur.
Foto Renaud.

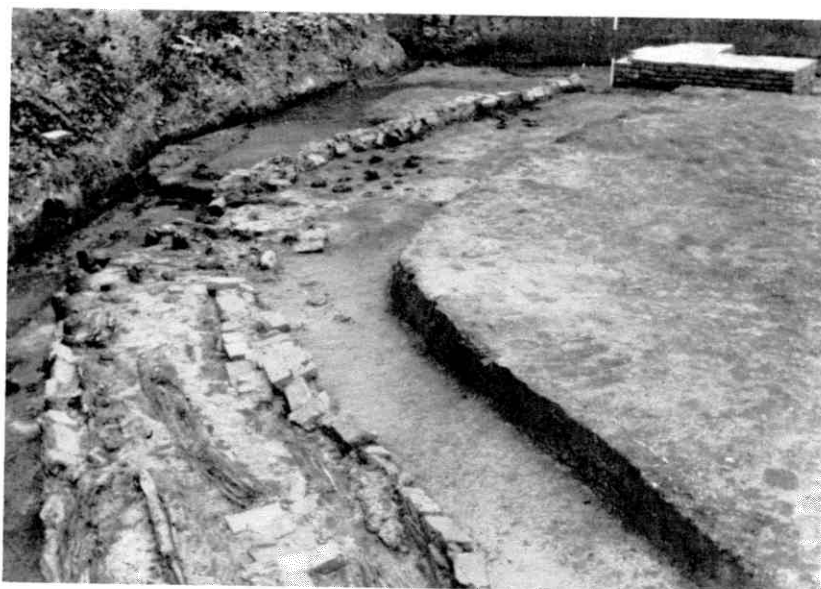
Afb. 4. De houten leiding, over de uitgebroken noordoosthoek van de aanbouw van de donjon en – bovenaan – over de noordelijke ringmuur.
Foto Renaud.

Afb. 5. De puinbanen van de uitgebroken fundamente van het bedrijfsgebouw der broeders. Links en midden: de twee waterputten.
Foto Renaud.

Afb. 6. Noordwesthoek ringmuur met aansluiting op de noordwesthoek van de donjon.

Foto Renaud.

loopvlak binnen de ringmuur is trouwens, zoals al eerder opgemerkt, geheel verdwenen. Men heeft het afgegraven om grond te krijgen ter opvulling van de grachten. Er bestond dus geen kans meer om met huisvuil en keukenafval opgevulde gaten en kuilen van het binnenplein uit te lepelen.

Een andere vindplaats die zich in de bijzondere, ik zou haast zeggen liefdevolle, aandacht van de archeoloog mag verheugen vormt de privaatkoker. De middeleeuwse bewoner gebruikte deze kokers ook al om zijn afval kwijt te raken. Daar er heel wat schoenen versleten werden, vindt men er naast botjes van wild en mosselschelpen zelfs versleten schoenen in terug. Helaas hebben we ze hier niet aangetroffen, waardoor een uiterst waardevolle directe band met de voormalige bewoners ontbreekt.

Nu werd aan de buitenzijde van de ringmuur een groot gedeelte van het talud blootgelegd, dat men na de bouw tegen de ringmuur had aangebracht om de voeting voor invriezen te beschermen. Daarop werd nog al wat ceramiek aangetroffen. Vanzelfsprekend had het weinig nut, om het gehele talud af te grazen; alleen in de buurt van woonvertrek en keuken leek het zinvol naar gebroken huisraad te zoeken.

Uit deze bewoordingen kan de lezer ondubbelzinnig opmaken, waar het in wezen om gaat: fragmenten van verschillende soorten ceramiek. Men kan dit materiaal zoals gewoonlijk in enkele groepen onderbrengen:

1. blauwgrijs aardewerk;
2. rood aardewerk;
3. Steenwerk;
4. Andenne importwaar.

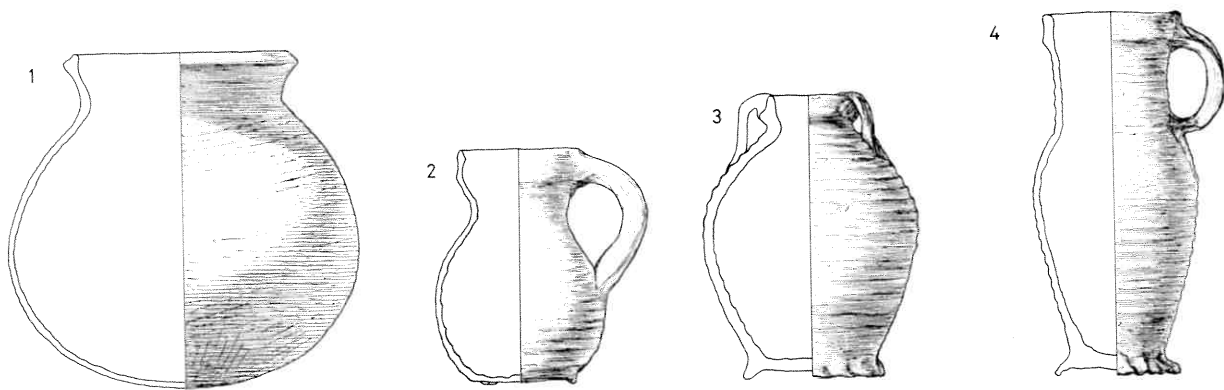
Het blauwgrijze aardewerk

Dit soort aardewerk, net als onze blauwgrijze dakpannen in de oven ontstaan door reducerend stoken – het zgn. smoren – valt zo op het eerste gezicht gemakkelijk te splitsen in een groep vroege, zacht gebakken stukken met een soms haast grijzig oppervlak en een collectie veel hardere, haast zwartblauwe fragmenten.

Tot die vrij zachte waar behoren twee kogelpotten, waarvan zoveel fragmenten werden gevonden, dat het de moeite loonde te gaan lijmen en krammen zodat er twee te exposeren stukken uit handen van de medewerkers op het restauratie-atelier kwamen. De kleinste kogelpot heeft een mondwijde van 10,5 cm en een hoogte van 17,8 cm (afb. 7 nr. 1). Het oppervlak vertoont onmiskenbaar de sporen van de werkspaan, die vooral het schoudergedeelte beklemtoonde met draairingen (afb. 8). De oppervlakte heeft een lichte, grijzige kleur. De magering van de klei priemt er met kleine donkere puntjes doorheen. Op de breuk heeft de scherf een donkere, leiblauwe tint.

Het grote exemplaar is wat buidelvormig, met een mondwijde van 14,6 cm en een hoogte van 23,8 cm. Men mag deze overigens volkomen identiek noemen aan het kleinere stuk. Beide kookpotten – want het gaat hier ongetwijfeld om keukengerei – zouden zonder bedenkingen aan dezelfde pottenbakker toegeschreven kunnen worden.

Een uitzonderlijk grote kogelpot verraadt zijn bestaan jammer genoeg alleen maar door een groot halsfragment, waaruit niettemin uitzonderlijk grote maten af te leiden vallen. De mondwijde bedroeg zeker 22,2 cm; over de schouder is de middellijn van de buidelvorm reeds 28,6 cm! De drie behandelde stukken bezitten een dakvormig afgeschuind randprofiel en een min of meer

Afb. 7. Vier vondsten uit de eerste bewoningsperiode. 1: blauwgrijze kogelpot, hoog 17,7 cm. 2: geelgrijs Andenne kannetje op standlobben, hoog 12,5 cm. 3: hardgebakken blauwzwart kruikje met gegolfde standring, hoog 12,5 cm. 4: vuilgrijs steenwerk kannetje met sterk geprofileerde standring, hoog 19,2 cm. Vgl. afb. 10.

Tek. J. Ypey.

uitgesproken dekselgeul. De lezer vraagt zich nu onmiddellijk af, waar de deksels gebleven zijn. Die zijn jammer genoeg niet teruggevonden. Hoewel we wel aardewerkdeksels kennen, moeten we aannemen dat ze meestal uit hout vervaardigd waren, zodat de kans op voortbestaan tot de hand van de hedendaagse archeoloog ze terugvindt uitermate klein geacht moet worden. In deze categorie valt nog een randscherf met een goed herkenbare dekselgeul (afb. 9 nr. 3). De zeer nauwe verwantschap met de eerst genoemde kogelpotten springt overigens onmiddellijk in het oog; de scherf maakt het ons gemakkelijk bij de eerste blik te constateren, dat een zeer dun grijs laagje aan de binnen- en aan de buitenzijde van het baksel een donker-leikleurige massa omsluit. Zoals gezegd is de dekselgeul met een vrij scherpe ribbel tegen de lip afgezet.

Afb. 8. Gerestaureerde blauwgrijze kogelpot; vgl. afb. 7, nr. 1. Foto Rijksdienst v.h. Oudheidkundig Bodemonderzoek Amersfoort.

Vijf grote randfragmenten trokken bij nadere beschouwing van het schervenmateriaal de aandacht. Zij vormden een mond van ca. 14 cm; het opmerkelijke bestond hierin, dat er nauwelijks sprake was van een hals. De ietwat manchetvormige rand ging dus vrijwel zonder overgang in de schouder over. Vermoedelijk ging het hier om een stuk, dat wel in de keuken thuishoorde, maar dan toch niet tot het kookgerei gerekend zou kunnen worden, namelijk om een voorraadpot. Dank zij veel zoekwerk kwam er uit het verzamelde schervenmateriaal een partij fragmenten bijeen, die met een grote mate van zekerheid tot dezelfde pot behoord konden hebben. Daaronder waren zelfs een paar grote brokstukken van een bodem. Na wat passen en meten kwam er voldoende tekening in de zaak, om de voorraadpot nr. 4 van afb. 9 op papier althans weer uit de brokstukken te doen herrijzen. Een enorm exemplaar met een hoogte van 30 cm! De bodem is lensvormig, zodat het voorwerp er nogal tuitelig bijstaat. Vermoedelijk zette men het in een kuiltje of op een standring. De insnoering onder de rand maakte het mogelijk, de mond af te sluiten met een stukje perkament of huid, waarna een stevig toegehaald stukje koord voldoende is om de mond in die groef dicht te snoeren.

Vooraf dit stuk geeft aanleiding om eens te kijken naar de vondst van pottenbakkersafval uit Leiden, afkomstig van een pottenbakkerij, die rond 1300 in bedrijf is geweest. Mevr. A. H. Land heeft dit materiaal bewerkt en gepubliceerd⁹; ook zij is van mening, dat het Warmondse materiaal voor een deel uit Leiden afkomstig kan zijn. Warmond zal in de dagen van Dirk en Jan van Teylingen wel geen eigen pottenbakkerij hebben gehad, zodat een groot deel van de potten en pannen op de Leidse markt zal zijn aangekocht.

Tot de veel hardere fragmenten behoort een dik worstvormig oor (doorsnede 2,6 cm) met een stukje van de rand. Het fragment vertegenwoordigt een grote waterkan met een omgeslagen, van geulen voorziene rand. Er

zijn trouwens meer gedeelten van een dergelijke rand, zonder dat die op dit fragment met oor aangesloten kunnen worden.

Goed hard is een donkergrijs kannetje met twee oren, dat men eigenlijk zonder bezwaar een fles kan noemen. De mond zou men zich best met een kurk of een stop afgesloten kunnen denken (afb 9 nr. 10; afb. 10). Het materiaal is zo hard gebakken, dat alleen de kleur een indeling bij de blauwgrijze waar rechtvaardigt. Vermoedelijk hebben we in dit geval te maken met een stukje import uit het Rijnland, misschien uit het pottenbakkerscentrum Elmt.

Wanneer we het totaal van de blauwgrijze ceramiek overzien, moeten we constateren in hoofdzaak met keukengerei van doen te hebben. Uitgesproken vaatwerk om uit te drinken vindt men er niet onder. De aardige bolvormige bekertjes met de lensvormige bodem en het felle uitstaande randje missen we hier volkomen. Misschien is zo'n drinkbekertje nu juist een paar meter verder het talud afgerold en in de grachtmodder verdwenen. Men behoort zich regelmatig te realiseren, hoe betrekkelijk de conclusies zijn, die we aan ons materiaal, dat maar een gedeelte zal zijn van het afgedankte huisraad, mogen ontleen.

Rood aardewerk

In de eerste plaats valt de aandacht op een groot fragment van een zogeheten Vlaamse kan. (afb. 9 nr. 1). Een sterk geprofileerd randprofiel is voor deze kannen karakteristiek. Gewoonlijk treft men een ornament aan, dat aangebracht is met een vrij dikke band van geelbrandende klei. Vaak is die strip uitgesproken driehoekig. In ons geval beperkt de versiering zich tot verticale lijnen, die soms al op de rand beginnen en tot vlak bij de voet doorlopen. Naar analogie van beter bewaarde stukken kan men wel zeggen, dat de voet bestond uit een reeks van lobben, die met de duim uit de onderkant van het kannetje waren geknepen.¹⁰ Deze ceramiek behoort met steeds groter zekerheid in de decennia rond 1300 gedateerd te worden.

Van een andere, ongeglazuurde kan bezitten we naast het onderste gedeelte tot een hoogte van ca. 18 cm nogal wat scherven van buik en schouder. De halspartij en de mond ontbreken echter geheel, waardoor we het belangrijkste gegeven voor een vergelijking missen. Uit de voet zijn vijf standlobben geknepen. De vondst kwam van het noordelijke talud.

Een onmiskenbare vertegenwoordiger van de 'batterie de cuisine' mag de koekepan genoemd worden. We vonden op het noordelijke talud nogal wat scherven van dit onmisbare keukengereedschap. Voorzien van de voor vroege exemplaren gewelfde bodem, terwijl de rand naar buiten staat en vrij laag te noemen valt. Karakteristiek voor de late 13de eeuw en het begin van de 14de

zijn de korte holle stelen. Hoewel het afgebeelde exemplaar uit een paar grote fragmenten bestond, waarbij nu juist geen brokstuk met een handvat, laat een eveneens teruggevonden handvat weinig twijfel bestaan ten aanzien van zijn samenhang met de scherven van de koekepan. In de tekening (afb. 9 nr. 5) werd het handvat dan ook te meerder duidelijkheid aan de koekepan gekoppeld.

De auteur haast zich er op te wijzen, dat de holle stelen nog heel lang in gebruik bleven; men vindt ze wel eens tesamen met de langere massieve handvaten.

Eén scherf slechts is teruggevonden van een rode, geglaazuurde kan met cilindervormige hals (afb. 9 nr. 2). Het opmerkelijke van dit halsfragment bestaat hierin, dat de dun uitgedraaide rand omgeslagen werd en er een nauwelijks merkbare manchet vormde.

Enige poten van grappen en een paar fragmenten van koekepannen schijnen eerder in de kloostertijd te horen dan rond 1300.

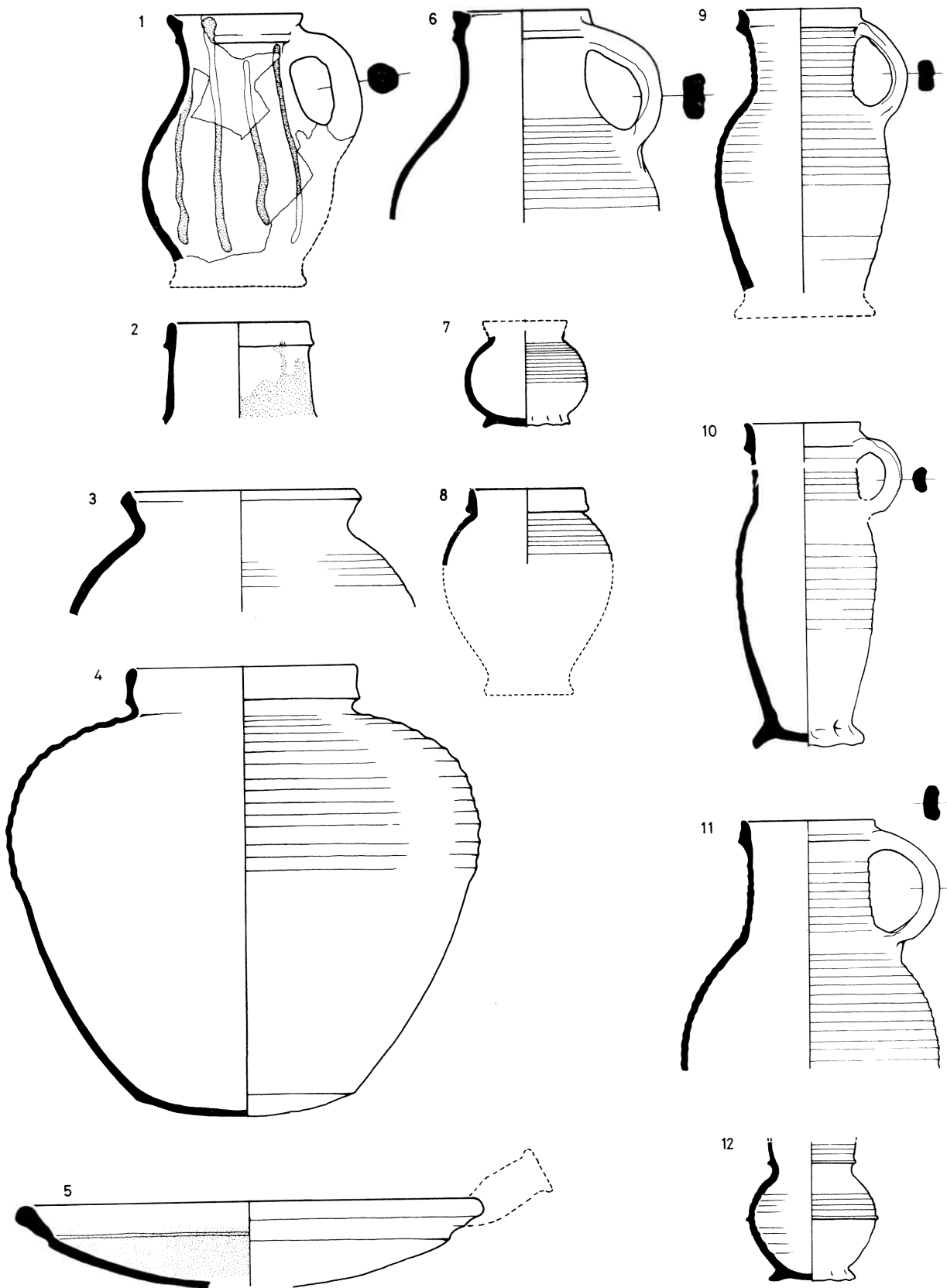
Het steenwerk

De vormspreiding van het steenwerk is niet groot. Schenkkannen en drinkgerei, daar draait het om. Het materiaal vertoont vaak een donkergrijze kleur op de breuk; men bespeurt veel kwartskorrels als magering van de door de draaier gebruikte klei. De kleuren van het oppervlak variëren van donkergrijs tot lichtgrijs; daarnaast blauwige tinten en zelfs okerkleurige met een trend naar oranje.

Het oudste steenwerk wordt vertegenwoordigd door de kannen met de sterk gelede randen, als afgebeeld in afb. 9 nr. 6. Reeds aangetroffen in vondsten uit het midden van de 13de eeuw zien we deze kannen gedurende de hele tweede helft van genoemde eeuw de tafel beheersen. Zij zijn ongetwijfeld bepalend voor de eerste bewoningsperiode van het steenhuis rond 1270.

Dit soort kannen schijnt rond 1300 definitief plaats te moeten maken voor wat slankere exemplaren met een grofkorrelig oppervlak, ook nu weer het gevolg van de toegepaste magering van de klei waaruit het stuk gedraaid werd. Hierbij treft men niet alleen de dof donkerbruine exemplaren met een neiging naar het olijfgroene – donkergrijs op de breuk – aan (afb. 9 nr. 9), maar ook de grijzigbruine stukken. Zij vertonen als regel de dakvormige afgeschuinde randprofielen, soms wat overhangend en ondergroefd. Een enkel exemplaar vertoont een wat rossige kleur.

Het randprofiel kan zelfs min of meer manchetvormig zijn afdraaid, zoals bij nr. 4 van afb. 7. Het blijft een open vraag, of we hier aan een andere herkomst dan wel aan een draaier met eigen opvattingen moeten denken. Opmerkelijk is het voorkomen van een slanke, vrij gladde kan met een kleur die naar het leiblauw neigt; deze kan is namelijk overtrokken met een ijzerhoudende

Afb. 9. Verschillende vondsten uit Warmond. De nrs. 1, 2 en 5: rood aardewerk; de kan nr. 1 voorzien van verticale, gele banen. De nrs. 3 en 4: blauwgrijs aardewerk. De nrs. 6 t/m 12: steenwerk. Schaal 1/4 w. grootte.
Tek. Jan-Eric Dilz.

Afb. 10. Blauwzwart kruikje; vgl. 7, nr. 3. Lichtgrijze steenwerk kan; vgl. 7, nr. 4. Geelgrijsz kannetje, Andennewaar; vgl. 7, nr. 2. Foto R.O.B. Amersfoort.

engobe (slib), die door het oxyderend bakproces een roodbruine tot donkerbruine tint heeft gekregen (afb. 9 nr. 10).

Onder de scherven herkent de keramoloog bij de eerste kennismaking gemakkelijk de scherven van de drinkbekertjes met de lage, uitstaande randjes. Afb. 9 nr. 7 geeft een idee van zo'n bekertje; het toeval wil, dat we van het afgebeelde exemplaar alleen het lichaam terugvonden, terwijl van een ander juist een grote scherv van de halspartij op het talud werd aangetroffen.

Donkergrijs, op het zwarte af en hard gebakken, is het fragment van een drinkbeker, die we goed kennen uit het vormen-arsenaal van Schinveld-Brunssum.¹¹ Helaas missen we de voet, zodat die naar analogie door een stippe lijn werd aangegeven.

Misschien wat later te dateren dan de twee voorafgaande stukjes is het bekertje, afgebeeld onder nr. 12. Hoewel er heel wat scherven van teruggevonden zijn, ontbreken juist de randscherven, zodat we niet precies weten hoe de rand was afgewerkt. Waarschijnlijk gaat het om een gladde, weinig verdikte rand. Het fragment meet ruim 9 cm en zal niet veel hoger geweest zijn. We hebben te maken met een hard gebakken stuk, donkergrijs op de breuk. Het oppervlak vertoont een bruine glazuurlaag, die hier en daar op een merkwaardige wijze afgesplinterd schijnt. Daar komt dan de licht-grijsblauwe wand van het bekertje te voorschijn. Men vraagt zich overigens af, of dit voorwerp zo vroeg, in het begin van de 14de eeuw gedateerd mag worden.

Dezelfde vraag stelt men zich ten aanzien van de frag-

menten van een schenkkkan met een cilindervormige hals en een heel geprononceerde ribbel tussen schouder en buik. Wellicht zou ook hier een tijdsbepaling rond 1330 op zijn plaats zijn.

Overeenkomstige twijfels roept een waterkan op, afgebeeld onder nr. 11. Het baksel is goed hard en geel/grijs van kleur; op de breuk tenminste. Het oppervlak toont meer lichtgrijs, afgewisseld door een licht bruin, afkomstig van een ijzerhoudende leempap.

Geheel buiten de orde vallen een paar fragmenten van echt Siegburgs steenwerk; grijs van kleur. De knobels van de voeten vertonen de rossige – of zalmrode – verkleuringen, karakteristiek voor het Siegburgs van rond 1400. Men zal er geen moeite mee hebben om bij deze fragmenten aan de kloostertijd te denken.

Andennewaar

Deze import uit de Maasvallei¹² wordt in het verzamelde materiaal slechts door enkele stukken vertegenwoordigd. Met enige moeite viel uit een aantal scherven een kannetje op drie standlobben te reconstrueren (afb. 7 nr. 2 en afb.10). De hoogte bedraagt 12,4 cm. De bodem is vlak en van de draaischijf afgestoken. Het oor bestaat uit een ietwat ovale rol van 1,1 × 1,3 cm. Het is aan de rand vastgehecht door het met een stokje uitstulpen van de hals in de vochtige klei van het oor. De schouder vertoont, zoals gebruikelijk bij deze ceramiek een baan van loodglazuur.

Een bodemfragment van 15 cm middellijn met de be-

kende afzetting van de buik tegen het lensvormige gewelfde bodemvlak behoorde misschien tot dezelfde kan, waarvan een halsfragment met dakvormig afgeschuind randprofiel en rolrond oor tot ons kwam. De geelrossige kleur van dit stuk wijst op de productie van de tweede helft 13de eeuw.

De kloosterperiode

Het dient nog maar eens duidelijk gezegd te worden: de plattegrond van het steenhuis te Warmond op pag. 54 werkt enigszins misleidend, omdat in feite alleen de bouwresten uit de tweede helft van de 13de en het begin van de 14de eeuw zijn uitgebeeld.

Latere benutting van het terrein heeft eveneens sporen achtergelaten; die vertoonden geen enkel verband met het steenhuis van heer Dirk van Teylingen. Dat was blijkbaar reeds afgebroken toen de bouwvakkers opnieuw begonnen fundamentsleuven te graven en metselwerk op te trekken. Het onloochenbare feit, dat de nieuwe muren ten dele over de oude funderingsresten heen liepen, laat geen andere conclusie toe. Het formaat van het in deze tweede bouwperiode gebruikte materiaal – baksteen van $19 \times 10 \times 4,5$ cm – voert ons met zachte drang naar het einde van de middeleeuwen, waar

in zich volgens Henricus Thaborita – schrijvende in 1516 – het bedrijfsgebouw van de broeders van Sinte Mariahaven op een ‘verlaten plaats, die Oude Teylingen genoemd werd’ bevonden heeft (vgl. pag. 58/59). Bij dit artikel wordt dan voor de eerste maal de volledige opgravingsplattegrond gereproduceerd (afb. 2) waarin alle aangetroffen overblijfselen verantwoord zijn.

Wat het eerste opvalt zijn de uitbraaksleuven van een groot gebouw in de zuidoosthoek van het binnenplein. Het heeft er alle schijn van, dat we hier met dat bedrijfsgebouw van de broeders te maken hebben.

Nog even ter herinnering; in 1386 schonk Hertog Albrecht van Beieren, graaf van Holland, de hofstede, die men ook wel Oude Teylinge noemde, met tien morgen land aan de abt van Kamp in het Keulse om er een klooster te laten bouwen. Eerst in 1412 verschaftte de ambachtsheer van Warmond Jan van der Woude de Cisterciënsers de middelen die hen in staat stelden zich in Warmond te vestigen.

Het grote gebouw bestaat uit twee delen, respectievelijk 7,50 en 4 meter breed, terwijl de totale lengte ca. 18 meter bedraagt. Aan de noordelijke gevel tekende zich een goot af, die zich in noordelijke richting voortzette en kennelijk eindigde in het talud van de toen aanwezige gracht. De afvoer zou er op kunnen wijzen, dat

Afb. 11. Kleine, bruingeglazuurde bierpint; 16de eeuw. Hoogte 10,1 cm.
Foto R.O.B. Amersfoort.

het smalle bouwdeel als stal in gebruik is geweest. De bescheiden bovenvermelde afmeting van de steen, waarvan we er toch nog enkele in de met afbraakpuin gevulde uitbraaksleuf terugvonden, maakt het niet waarschijnlijk, dat het bouwsel reeds meteen in de jaren rond 1415 is ontstaan. Een bouw tegen het einde van de 15de eeuw schijnt veel aannemelijker (afb. 5).

Den broeders stonden twee waterputten ten dienste; een kleine, half in de oostmuur ingelaten, en een grote met een middellijn van 1,70 m (afb. 5). Zij waren beide door klei en veen heengegraven tot in het zand van de oude strandwal. Uit de grote kwam een pint – een bierpul – te voorschijn, 10 cm hoog. Een stukje hard gebakken steenwerk, bruin geglaazuurd, van het uit de 16de eeuw zeer gebruikelijke type (afb. 11). Op de breuk was het baksel leiblaauw van kleur; kennelijk had de pottenbakker het van ouds bekende recept toegepast door het pas gedraaide en gedroogde stuk te voorzien van een dun laagje ijzerhoudende leempap. Zoutglazuur, verkregen door het in de oven-op-gloeihitte werpen van gewoon keukenzout deed de rest.

Op het noordelijk deel van het terrein kwamen nog wat constructies voor, waar we nauwelijks een verklaring voor hebben. Westelijk van de donjon – de woontoren! – ontwaart men op de plattegrond een licht bouwsel, binnenwerks 1 × 2 meter, met muurtjes uit baksteen van 19 × 10 × 4,5 cm. Het vloertje wordt gevormd door baksteen op z'n plat; merkwaardigerwijze heeft men daar moppen van 31 × 16 × 8 cm voor gebruikt, ongetwijfeld bij graafwerk op het terrein aange troffen.

Wat moet men hiervan denken? 'Voorraadkelders voor het opslaan van de aardappels van de broeders', heeft een grapjas voorgesteld. Hij vergat voor het gemak maar

helemaal dat de aardappel als dagelijks voedsel zich in onze gewesten pas eeuwen later een overheersende plaats op de dis had veroverd. Hoewel we geen delen van menselijke skeletten in het 'keldertje' vonden, neigen we toch naar de mening met een grafkeldertje van doen te hebben.

Op de noordoosthoek van de donjon troffen we iets overeenkomstigs aan. Nu echter zou men van drie grafkeldertjes kunnen spreken met wanden van kleine baksteen en bevloerd met moppen van 32 cm op hun plat. Ook hier werden evenwel geen delen van menselijke skeletten gevonden! (afb. 3)

De uitgebroken zuidoosthoek van de donjon hield een verrassing voor de onderzoekers in petto. Bij het afvlakken bleek zich een ingraving van ná de uitbraak af te tekenen, waarbinnen de ring van een waterput te voorschijn kwam. Van de put af liep een pijpleiding in noordoostelijke richting naar de gracht. Een hoogst opmerkelijke overigens. De leiding bestond uit 4-5 meter lange uitgeholde boomstammetjes, die in elkaar geschoven waren. Een der einden was taps toegesneden om in de boring van de voorafgaande te kunnen passen. Er valt weinig voor te zeggen om een afvoer in de leiding te zien; men zou integendeel zeggen, dat zij bedoeld was om de put van water te voorzien, wanneer in een droge tijd weinig water uit de bodem opwelde (afb. 4).

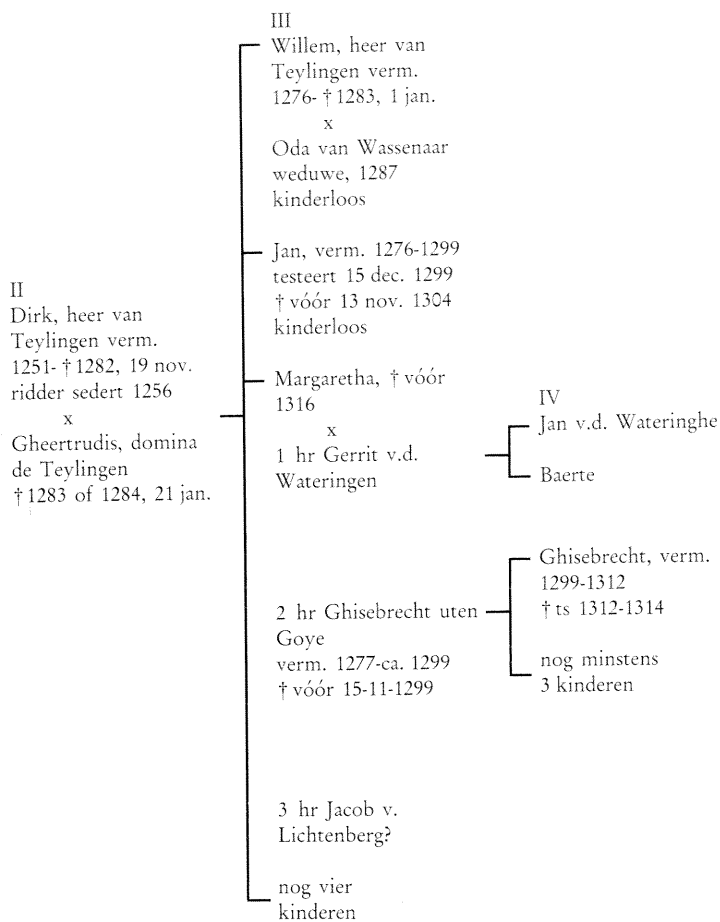
Het is bekend, wanneer het klooster is verdwenen. Het werd namelijk afgebroken tijdens het begin van de Tachtigjarige Oorlog, toen de Leidse burgers de omtrek van de stad bevrijdden van gebouwen, die eventuele belegeraars onderdak zouden kunnen verschaffen. Hetgeen overigens de Spanjaarden niet van een belegering heeft afgehouden, gelijk algemeen bekend.

Amersfoort, voorjaar 1985.

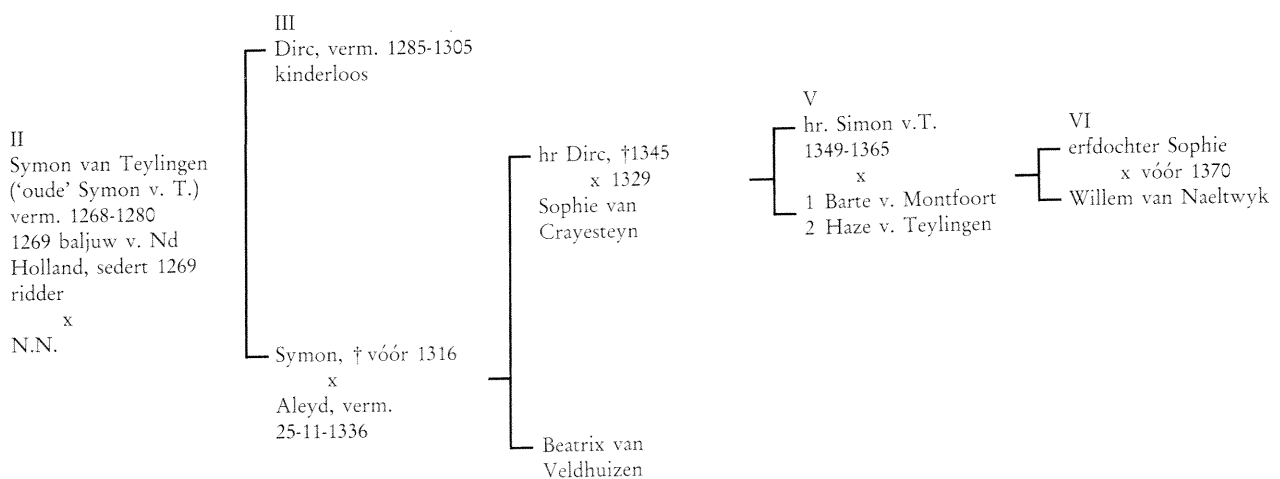
Noten

- ¹ Het testament van Jan van Teylingen werd reeds eerder behandeld door C. Hoek in 'Ons Voorgeslacht', Jrg. 38, 1983 pag.430.
- ² De Teylingse lenen zijn gepubliceerd door J. de Fremery, Supplement Oorkondenboek Holland en Zeeland, 's-Gravenhage 1901.
- ³ Elisabeth Leemans née Prins, Un renversement d'alliances; in: Gelders mengelwerk, pp. 18-28; Zutphen 1979.
- ⁴ P. L. Muller Fzn. Regesta Hannonensia, 13 nov. 1304; 's-Gravenhage 1881.
- ⁵ J. M. Sernee, S. W. A. Drossaers en W. G. Feith, De Archieven van Kloosters en andere Stichtingen in Delfland, pag. 183, nr. 2. 's-Gravenhage 1920
- ⁶ P. G. F. Vermast, De Heeren van Goye, 's-Gravenhage 1949-1951.
- ⁷ Men zie voor H. Obreen de artikelen in de Ned. Leeuw 44 (1926) en vergelijkbare pag. 70 noot 6.
- ⁸ De schrijver dankt dit gegeven aan een vriendelijke mededeling van den heer C. Hoek.
- ⁹ Bijdrage van Mevr. drs A. H. Land in Bodemonderzoek in Leiden, Jaarverslag 1983, 6e jrg, Leiden 1984, pp. 51-62.
- ¹⁰ Fr. Verhaeghe, Laat-middeleeuws hoogversierd aardewerk in de Lage Landen. In: Rotterdam Papers IV, Rotterdam 1982
- Eveneens: J. G. N. Renaud, Nieuwe vondsten van Oosterwijk in Kennemerland. Berichten R.O.B., 15/16, Jrg. 1965-1966, pp. 185-197.
- ¹¹ A. Bruijn, Die mittelalterliche keramische Industrie in Süd-Limburg, Berichten R.O.B., 1962/1963, jrg. 12/13.
- ¹² R. Borremans en R. Warginaire, La céramique d'Andenne; recherches de 1956-1965; Rotterdam 1966.

Dirk van Teylingen en zijn afstammelingen

Symon van Teylingen en zijn afstammelingen

De stamboom op pagina 68 is hier aangevuld en gepreciseerd